

Dr hab. Katarzyna Markiewicz

Lublin, 24 sierpnia 2023

Instytut Psychologii

Wydział Nauk o Człowieku

Akademia WSEI w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Dworskiej

***Funkcje aktywności motorycznej w rozwoju procesów poznawczych
u dzieci w wieku przedszkolnym***

Promotor: dr hab. Elżbieta Rydz, prof. uczelni

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska autorstwa Pani Magister Karoliny Dworskiej pt. *Funkcje aktywności motorycznej w rozwoju procesów poznawczych u dzieci w wieku przedszkolnym*.

Analiza rozwoju możliwości poznawczych dzieci w wieku przedszkolnym, w kontekście ich osiągnięć motorycznych jest o tyle znacząca, że w ostatnich dziesięcioleciach dominacja nowoczesnych technologii zdaje się wpływać na obie te sfery, zmieniając ich rozwojowe trajektorie nawet u najmłodszych dzieci. Z tym większym zatem zaciekawieniem poddałam się lekturze pracy doktorskiej, przesłanej mi do recenzji. Z obowiązku recenzenckiego w pierwszej kolejności dokonam formalnej analizy i oceny rozprawy.

Formalna analiza i ocena pracy:

Przedstawiona do recenzji rozprawa składa się z czterech głównych rozdziałów: Teoretyczne podstawy badań; Metodologia badań własnych; Wyniki badań własnych; Dyskusja wyników badań własnych. Poszczególne rozdziały zostały podzielone na punkty, w których Pani Magister objaśnia problematykę w sposób logiczny i uporządkowany. Autorka przechodzi od opartego na przeglądzie literatury teoretycznego modelu badań do prezentacji efektów własnej

pracy badawczej. Praca liczy łącznie 118 stron, z czego pięć końcowych stanowią załączniki. Tekst podstawowy rozprawy zawiera się na 91 stronach, poprzedzonych Wstępem z informacją o celu oraz prezentacją struktury rozprawy doktorskiej. Pracę kończy Zakończenie. Dołączony jest spis cytowanej literatury oraz załączniki: Wykaz tabel, Wykaz rysunków i Streszczenia w j. polskim i angielskim, bez załączonych słów kluczowych.

Od strony formalnej praca spełnia standardy stawiane pracom badawczym o charakterze empirycznym.

Pod względem techniki i edycji tekst jest opracowany zgodnie z wymaganiami stawianymi tego typu pracom. Jednak pragnę zwrócić uwagę na pojawiające się w tekście błędy interpunkcyjne (np. s. 7, 26 i nast.), gramatyczne (np. s. 29: *Podjmując się badań nad motorycznością, ocenie podlegają ruchowe aktywności człowieka*), tzw. „literówki” (np. s. 42 *wiązę* zamiast *wiąże*) oraz błędy w edycji (np. s. 41, ostatni akapit, w nawiasie Harwas-Napierała i Trempała – brak daty; s. 42 spacja przed znakiem kropki) i inne (np. s. 80: *Można, zatem powiedzieć* – błąd interpunkcyjny oraz dotyczący stwierdzenia *powiedzieć*, w pracy, która ma charakter pisemny a nie ustny).

Analiza i ocena poszczególnych części pracy doktorskiej

Tytuł rozprawy *Funkcje aktywności motorycznej w rozwoju procesów poznawczych u dzieci w wieku przedszkolnym* odpowiada treściom zawartym w teoretycznym opisie zagadnień i jest zgodny z przyjętym, badawczym celem pracy, a także odzwierciedla istotę prowadzonych analiz statystycznych.

Wprowadzenie i teoretyczna część pracy napisane zostały w sposób zwięzły i klarowny. Autorka, w oparciu o przegląd literatury dobrze uzasadnia wybór problematyki własnych badań. Na s. 8 jako cel opisanych w rozprawie doktorskiej badań własnych zostało wskazane *poszerzenie dotychczasowej wiedzy określając różnice w zakresie funkcji poznawczych u dzieci o różnym poziomie funkcjonowania motorycznego*. W moim przekonaniu, zaproponowane przez Panią Magister Karolinę Dworską badania korelacyjne mają raczej replikacyjny charakter i w większym stopniu potwierdzają, niż poszerzają dotychczasową wiedzę (co zawarte zostało

choćby w ostatnim akapicie części teoretycznej: *Powyższe badania wskazują na istnienie pewnych powiązań wybranych funkcji motorycznych z wybranymi funkcjami poznawczymi. Na gruncie polskim brak jest badań tego typu.* – akurat z tym ostatnim zdaniem mniej się zgadzam. Bardziej prawdopodobne wydaje mi się to, że Autorka dysertacji mogła nie dotrzeć do tego typu badań, niż że ich brakuje w polskiej nauce). Niemniej, badania replikacyjne są również wartościowe.

W punkcie 1. Charakterystyka funkcjonowania dziecka w wieku przedszkolnym Pani Magister przedstawiła charakterystyki rozwoju w sferach: emocjonalnej, społecznej, moralnej i osobowościowej, opisała także zabawę, jako główną formę aktywności dzieci w wieku przedszkolnym. Dalej, na podstawie podręczników akademickich (Bee, 2004; Matczak, 2003), opisane zostały czynniki rozwoju. Myślę, że autorki tych podręczników nie były w stanie przewidzieć rozwoju nowoczesnych technologii i ich wpływu na poszczególne sfery funkcjonowania dziecka. Uważam, że w czasach dominacji systemu *open access* nie stanowi wielkiego wyzwania poszukanie najnowszych, wartościowych artykułów, publikowanych w znaczących czasopismach naukowych. Ponadto, uczelnie również oferują możliwości korzystania z artykułów zamieszczanych w czasopismach, do których dostęp wykupują na potrzeby zarówno studentów, pracowników naukowych, jak i doktorantów rozpoczynających swoją przygodę z aktywnością naukowo-badawczą. Odwoływanie się do podręczników nie jest najlepszą strategią pisania pracy, takiej jak doktorat. Stąd moja sugestia, dotycząca odwoływania się do publikacji najnowszych, o charakterze artykułów naukowych a nie podręczników.

Procesy poznawcze i ich rozwój stanowią treść analiz punktu drugiego części teoretycznej. Autorka słusznie podkreśliła, iż rozwój tych procesów warunkowany jest interakcją (niezwykle złożoną) czynników biologicznych, indywidualnych cech i predyspozycji oraz czynników środowiskowych. I tu odczułam znowu niedosyt, ponieważ nie został uwzględniony w analizach chronosystem, a przecież zmiany rozwojowe zawsze zachodzą w konkretnej perspektywie czasowej. To od czasu, w którym żyjemy oraz kultury, w jakiej się rozwijamy w danym momencie historycznym, zależy w znacznej mierze rodzaj stymulacji rozwoju: dostępność i charakter zabawek edukacyjnych, świadomość rodzicielska, dostępność do informacji nt. właściwości rozwoju dziecka itd. Współczesnego przedszkolaka łączy wiele cech wspólnych z przedszkolakami z pokoleń XX wieku. Ale też współczesny przedszkolak ma możliwości doświadczenia stymulowania poznawczego, jakich nie mieli jego rówieśnicy w poprzednich

pokoleniach (np. przez udział elektroniki w edukacji). Z drugiej strony, te same czynniki, które mogą zwiększać szanse na stymulowanie rozwoju, jak pokazuje praktyka życia codziennego, mogą stać się źródłem dezorganizacji poznawczej. Takich refleksji, odnoszących się do normatywności XXI wieku zabrakło mi w recenzowanej pracy.

Kolejny, trzeci punkt rozdziału I dotyczy rozwoju i właściwości funkcji motorycznych. Niestety, w tej części głównym źródłem, z którego korzystała Pani Doktorantka znowu był podręcznik (tym razem pod red. Harwas-Napierały i Trempały, 2007!). Chcę zwrócić uwagę, że sposób cytowania w tekście tego podręcznika nie jest prawidłowy. Podręcznik jest zbiorem rozdziałów opracowanych przez różnych autorów, a nie monografią. Należało więc odwołać się do autora danego rozdziału. Podkreślić należy, że w tej części rozprawy Pani Karolina Dworska odwołuje się także do innych źródeł literaturowych. Takie przeglądy są niezwykle ważne, dają bowiem możliwość uwzględnienia w analizach różnych aspektów odnoszących się do danej funkcji. Zdarzało się jednak, iż Pani Doktorantka streszczała w poszczególnych podpunktach jakieś wybrane źródło (np. pp. 3.7, wg mnie jest streszczeniem jednej tylko publikacji - Raczką 2010). Szczególnie entuzjastycznie rozpoczęłam sprawdzanie p. 4 *Motoryczność a funkcje poznawcze*, który łączy zasygnalizowane w temacie główne zagadnienia. Wprawdzie mój apetyt poznawczy nie został w pełni zaspokojony. Oczywiście, wybór modeli teoretycznych stanowiących kanwę podejmowanych badań, należy zawsze do ich Autora. Jednak czytając p. 4.2 nie miałam przeświadczenia o tym, co do istoty pracy wnoszą zaprezentowane w nim koncepcje. Jestem pewna, co do wartości i sama często korzystam z modeli teoretycznych, które można określić jako tradycyjne (ze względu na ich historyczny już charakter). Jednak ja wiem dlaczego wybieram te teorie, co w nich wartościowego odnajduję. Byłabym wdzięczna Pani Doktorantce za taką wskazówkę-klucz, dlaczego właśnie te modele stały się inspiracją do badań własnych. Doceniam ich szczegółowy, uporządkowany opis.

W mojej ocenie, pomimo uwag, jakie poczyniłam, teoretyczna część pracy stanowi udaną syntezę stanu wiedzy dotyczącej problematyki podjętej przez Panią Karolinę Dworską w pracy doktorskiej.

Część metodologiczną (rozdział II) oceniam pozytywnie. Autorka zdecydowała się na zastosowanie korelacyjno-regresyjnego schematu badań. Na podkreślenie zasługuje fakt dbałości o zgodność powiązań między zdefiniowanymi problemami a odpowiadającymi im hipotezami,

które zostały też poprawnie krótko uzasadnione teoretycznie. W części dotyczącej analiz mediacyjnych zaprezentowane zostały schematy przyjęte dla mediacji.

Narzędzia badawcze wykorzystane przez Panią Magister zostały prawidłowo dobrane. W zebraniu danych socjodemograficznych Autorka posłużyła się rozbudowaną metryczką, co wzbogaciło treść pracy. Analiza zmiennych socjodemograficznych nie budzi zastrzeżeń. Co więcej, niektóre informacje wydają się być inspiracją do pogłębienia badań. Nie budzi moich zastrzeżeń opis skali IDS, zastosowanej jako narzędzie do pomiaru funkcji poznawczych. Natomiast nieco mniej jest mi znane drugie z wykorzystanych narzędzi: *Movement Assessment Battery for Children*. Ponieważ nie znalazłam żadnych informacji zarówno na stronie Pracowni Testów Psychologicznych PTP, jak i Pracowni Testów Psychologicznych i Pedagogicznych, chciałabym prosić Autorkę o przybliżenie mi szczegółów tego narzędzia, ewentualnie jego adaptacji. Wprawdzie na s. 63 Pani Magister zaznaczyła, że *rzetelność narzędzia była weryfikowana poprzez dwukrotne badanie testem (test-retest) i oszacowanie współczynnika stabilności*, ale – o ile dobrze zrozumiałam cały akapit, dotyczyło to oryginalnych badań Hendersona i wsp. Czy zatem narzędzie zostało przez Doktorantkę tylko przetłumaczone, czy wykonana została jego adaptacja?

Kryteria doboru próby są dobrze opisane. Doceniam fakt, iż Autorka objęła badaniami indywidualnymi próbę 148 dzieci. Badanie samą tylko skalą poznawczą IDS zajmuje ok. 45 min. Zatem to ponad 100 godzin! spędzonych w indywidualnym kontakcie z dziećmi podczas badania. Do tego, biorąc pod uwagę czas pandemii, w którym to prowadzone były badania Autorce należą się wielkie brawa za determinację. Zebrane i zaprezentowane w tej części informacje socjodemograficzne mogą stanowić asumpt do kolejnych, niezwykle interesujących analiz, o ile Autorka zechce poświęcić uwagę kwestiom czasu spędzanego przez dzieci na zabawach elektronicznych (tab. 2, s. 66) czy aktywności ruchowej poza przedszkolem (ryc. 5, s. 65).

Wyniki badań własnych Autorka rozpoczyna od prezentacji statystyk opisowych, co zapewne miało uzasadniać wybór statystyk (testów parametrycznych i analizy mediacji). Czytanie dalszej części było jednak poznawczym wyzwaniem. Autorka zmuszała mnie bowiem do powracania do rozdziału II (s. 53 i nast.) w celu sprawdzenia, która z hipotez jest właściwie analizowana. Podkreślam, że nie dopatrzyłam się większych błędów merytorycznych. Jednak ustalenie, że p. 2

rozdziału III dotyczy weryfikacji hipotezy 1 wymagało ode mnie dodatkowych poszukiwań. Ostatecznie okazało się, że treści zaprezentowane w rozdziale III zostały opracowane w kolejności zgodnej z hipotezami, przedstawionymi w r. II. W nagłówkach tabel (np. 13, 14) zdarzają się drobne błędy w edycji (małe litery zamiast dużej dla określenia testu F). W części dotyczącej analiz mediacji mam nieodparte wrażenie, że Autorka nie uzyskała pełnych mediacji. Wprawdzie po wprowadzeniu mediatora uzyskana wartość współczynnika regresji zmniejszyła się, ale nadal pozostawała istotna. Tymczasem w komentarzach ten fakt został pominięty.

Część czwartą pracy – Dyskusja wyników badań własnych - oceniam jako merytorycznie poprawną. Podobnie jak w części I oczekiwałabym odniesień do najnowszych badań. Niemniej wyjaśnienia na podstawie odwołań do literatury są satysfakcjonujące. Moje wątpliwości budzi poprawność językowa (np. s. 86: *Poszczególne zdolności manipulacyjne wykazały istotne powiązania*).

Na podkreślenie zasługuje fakt pragmatyki zrealizowanych badań, opisany w p. 5 ostatniego rozdziału pracy. Doceniam również zauważenie przez Autorkę ograniczeń związanych z badaniami własnymi. Stanowią one ważny punkt każdej pracy naukowej.

Cytowana literatura

W spisie cytowanej literatury doliczyłam się około 174 pozycji źródłowych polskich i anglojęzycznych autorów, z tego około 47% (82 pozycje) stanowią opracowania nie starsze niż z ostatnich dziesięciu lat. Zarówno w tekście, jak i w spisie cytowanej literatury zwraca uwagę fakt, że część pozycji stanowią podręczniki akademickie (doliczyłam się około 10 takich pozycji!). W moim przekonaniu praca doktorska wymaga wyjścia poza poprawny i zalecany studentom schemat korzystania ze źródeł podręcznikowych, na rzecz przeglądu najnowszych publikacji o charakterze artykułów naukowych. Tym bardziej, że wiele jest przykładów opisów potwierdzających zjawisko zmian kohortowych. Informacje zawarte w podręcznikach, zwłaszcza starszych, mogą się dezaktualizować. Mam tu na myśli fakt, iż - co także zaznaczone zostało w rozprawie doktorskiej - istnieją przedziały wieku, w których dziecko powinno wykazywać się nabyciem pewnych sprawności i są one determinowane czynnikami natury biologicznej (np. dojrzewaniem OUN). Z drugiej strony, jako praktyk i osoba współpracująca z praktykami-nauczycielami, zauważam w kolejnych pokoleniach przedszkolaków zmiany w zakresie

momentu osiągnięcia pewnych sprawności (np. są to opóźnienia dotyczące czynności samoobsługowych). Zmiany te są dostrzegane przez wielu współczesnych badaczy, analizujących kulturowe konteksty rozwoju. Na kontekst kulturowy i historyczny rozwoju zwrócił uwagę i uczulał W. Kessen (1979) a przypomnieli o tym np. prof. W. Koops i Kessel (*Developmental psychology*, 2017, 629-646).

Druga uwaga, odnosząca się do noty bibliograficznej dotyczy sposobu cytowania. Ponieważ praca pisana jest w języku polskim, wskazane byłoby posługiwanie się spójnikiem „i”, a nie znakiem „&”, co jest typowe w pracach pisanych w j. angielskim. Faktem, przemawiającym na korzyść Autorki jest jednak to, że sposób stosowania spójnika jest w całej pracy konsekwentny.

Pragnę również zwrócić uwagę, iż w spisie cytowanej literatury pojawiają się błędy edycyjne (np. s. 100, pozycja 5, 7, 8; s. 103, poz. 10 i inne).

PODSUMOWANIE

Przedstawiona mi do recenzji praca doktorska wskazuje na dobre przygotowanie Doktorantki pod względem zarówno teoretycznym, jak i metodologicznym, a także potwierdza umiejętności planowania i prowadzenia badań naukowych w zakresie nauk społecznych. Badania mają charakter oryginalny, a podjęty problem ma wartość poznawczą.

Reasumując stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja mgr Karoliny Dworskiej pt. *Funkcje aktywności motorycznej w rozwoju procesów poznawczych u dzieci w wieku przedszkolnym* – napisana pod kierunkiem dr hab. Elżbiety Rydz, prof. uczelni – spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku o tytule i stopniach naukowych (Dz. U. poz. 1668)

W oparciu o te przesłanki wnioskuję o dopuszczenie mgr Karoliny Dworskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Katarzyna Markiewicz, prof. uczelni